

Româna și predarea ei în Vajska (Serbia de nord-vest): între vitalitate sportivă și prestigiu precar

Annemarie Sorescu-Marinković

Introducere

Redarea cartografică a zonelor din Serbia în care limba maternă a locuitorilor este limba română (Imaginea 1) poate produce o surpriză în rândul româniștilor și al celor interesați de dinamica populației românofone din Serbia. Mai exact, recensământul din 2002, pe care se bazează această hartă, ca și cele dinaintea lui, de altfel, evidențiază apariția, aparent inexplicabilă, a două insule de românitare, amplasate în afara perimetrelor tradiționale cu populație de limbă română, Banatul sârbesc și Timoc. Cele două enclave în care o importantă parte a populației declară româna ca limbă maternă sunt amplasate în partea nord-vestică a Serbiei, la granița cu Croația, în regiunea numită Bačka: comuna Bač și comuna Apatin. În Bač este vorba de satul Vajska (pronunțat Vaisca), iar în Apatin, de Apatin și de satul Sonta. Deplasările recente de populație fiind excluse, nu rămâne decât posibilitatea redefinirii etnice a unei comunități deja existente. Biljana Sikimić, în volumul de studii din 2005, apărut în limba sârbă și intitulat *Băieșii din Balcani. Identitatea unei comunități etnice*, face o radiografie a comunităților de băieși din Balcani și din Serbia. Sikimić folosește termenul *băiaș* pentru toate grupurile de populație de pe teritoriul Serbiei care vorbesc diferite graiuri ale limbii române, pe lângă limba sârbă, oficială, au practicat în trecut nomadismul sau seminomadismul, s-au ocupat cu prelucrarea lemnului și ai căror membri sunt considerați, de regulă, romi de

populația majoritară.¹ Aceste grupuri își declară identitatea etnică în diferite moduri: de regulă, *rumâni/români*, mult mai rar, *țâgani* sau *țâgani rumâni*, atât la sud, cât și la nord de Dunăre, în timp ce termenul *băieși* este cunoscut de foarte puține persoane din Voivodina. La recensăminte, tendința generală este de mimetism etnic: aceștia se declară sârbi la sud de Dunăre, români în localitățile cu un număr ridicat de români din Banatul sârbesc, vlahi în Timoc sau romi în comunitățile mai sărace sau sub influența liderilor politici romi (Sikimić 2005: 252). Singurele localități din Serbia, fără o minoritate română cu tradiție, în care românii apar în număr reprezentativ, sunt Vajska, Apatin și Sonta. Conform cercetărilor etnografice și lingvistice, băieșii din Bačka locuiesc în următoarele localități: Adorjan, Apatin, Bački Monoštor, Bogojevo, Novi Sad (anumite cartiere ale orașului), Sonta și Vajska (idem: 12). Însă școala generală din Vajska este singura școală în care se predă limba română în afara localităților românești din Banatul sârbesc și din Timoc.

În cele ce urmează vom folosi termenul neutru și cuprinzător *comunitate românofonă* pentru a ne referi la comunitatea de limbă română din Vajska. Acest termen a fost folosit și în alte studii pentru a face referire la populația de limbă română din Timoc sau pentru a include toate grupurile de populație care vorbesc diferite variante ale limbii române, dar nu își asumă neapărat o identitate română sau și-o asumă doar parțial (Sorescu-Marinković 2007, Sikimić 2014a, Florea 2015). Vom prezenta comunitatea românofonă din Vajska, concentrându-ne apoi atenția

¹ Băieșii din Serbia și din fosta Iugoslavie i-au intrigat pe cercetătorii români încă de la începutul secolului al XX-lea (vezi Petrovici 1938). Astăzi, studiile despre aceste grupuri de populație cunosc un nou avânt, o nouă ramură științifică luând naștere la intersecția dintre studiile rome și studiile românești: *Bayash studies* (Sikimić 2014b: 95), studiile despre băieși. Dintre publicațiile pe această temă apărute în ultimii ani amintim: Radosavljević 2007, 2011, Sikimić 2005, 2013, 2014b, 2017, Sorescu-Marinković 2008.

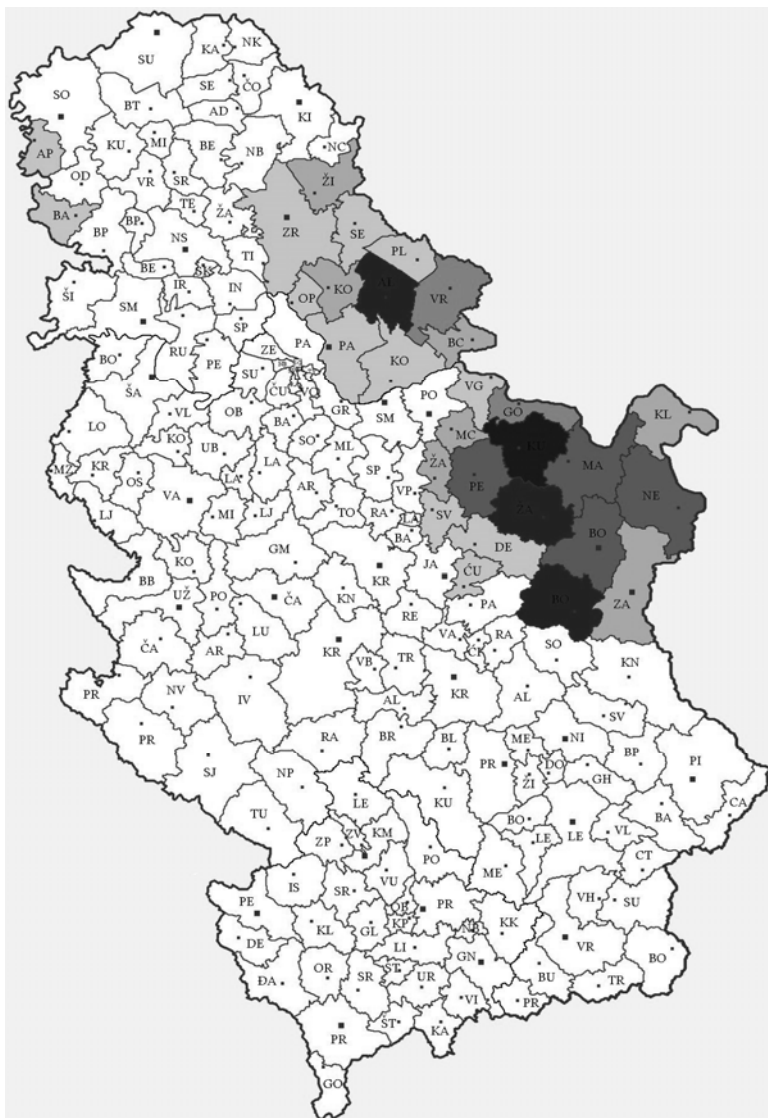
pe graiul vorbit, evaluându-i vitalitatea și prestigiul, pentru a ne axa în cele din urmă pe predarea limbii române la școala generală din localitate. Vom face referire la menționările sporadice din literatura de specialitate, precum și la rezultatele unei anchete lingvistice și antropologice de teren, desfășurate de cercetătorii Institutului de Studii Balcanice din Belgrad în luna mai a anului 2016.²

Românofonii din Vajska

În ultima jumătate de secol, populația localității Vajska a avut o tendință descrescătoare, fenomen înregistrat în mai toate așezările rurale din Serbia. Dacă în 1961 în Vajska locuiau 4.355 de persoane, recensământul din 2011 a înregistrat doar 2.834 de suflete. Cu toate acestea, numărul românilor de aici a cunoscut o creștere relativ constantă în ultimul secol. Recensămintele ne oferă următoarea imagine: 1921 – 144 de români (sau 5% din populație), 1931 – 182 de români, 1948 – 229, 1953 – 65, 1961 – 287, 1971 – 347, 1981 – 367, 1991 – 539, 2002 – 569, 2011 – 301. Romii apar ca grup etnic separat de-abia la recensământul din 1981, în acest an fiind înregistrate 127 de persoane de etnie romă în Vajska. În anii următori, numărul lor fluctuează (în 1991 – 31, în 2002 – 42),³ pentru ca la cel mai recent recensământ, din 2011, să înregistreze o creștere nemaîntâlnită: 451.

² Ancheta s-a desfășurat în două etape: 14-15 mai și 22-23 mai 2016. În prima etapă, pe lângă autoarea studiului de față, din echipa de cercetare au mai făcut parte Biljana Sikimić, Svetlana Ćirković și Ljubica Đurić, care au intervievat atât membri ai comunității sârbe, cât și ai celei românofone, toate înregistrările aflându-se în Arhiva Digitală a Institutului de Studii Balcanice (DABI). În a doua etapă a cercetării, autoarea a revenit singură în localitate pentru a face din nou interviuri în limba română, cu profesoara de limba română și cu familia acesteia, și pentru a participa la două ore de limba română ținute la școala generală „Aleksa Šantić“.

³ Pentru o analiză a modificării structurii etnice a locuitorilor din Vajska, până în 2002, a se vedea și Ivanović, Trivunović, Ivkov 2007: 38-39.

Imaginea 1. Dispunerea vorbitorilor de limbă română (ca limbă maternă) în Serbia, conform rezultatelor recensământului din 2002 (preluat de pe https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Romanian_and_Vlach_language_in_Serbia.png)

Conform acestei ultime statistici oficiale, romii reprezintă cea mai mare minoritate, numărul românilor, croaților și maghiarilor ridicându-se la circa 300 pentru fiecare grup etnic (300, 341, respectiv 294), iar sârbii reprezentând majoritatea, cu un număr de 1.117 de persoane.

Cu toate acestea, rezultatele recensămintelor oficiale trebuie privite cu circumspecție, mai ales când e vorba de minorități cu o identitate duală sau contextuală (vezi Dimitrijević-Rufu 1998). Potrivit anchetei noastre de teren din 2016, în cadrul căreia am intervievat atât membri ai comunității de români, cât și sârbi, în Vajska, spre deosebire de satele din imediata apropiere, nu există nicio persoană a cărei limbă maternă este roma. Numărul mare de romi înregistrat la recensământ este explicat însă de influența ONG-urilor rome și de ajutorul acordat de acestea persoanelor cu o situație financiară precară, în schimbul declarării etniei rome. După estimările celor din Vajska, numărul românofonilor se ridică la 1.500, o parte declarându-se români, o parte – romi, iar alții – sârbi, ceea ce îi face practic grupul etnic cel mai numeros din localitate.

De-a lungul timpului, românofonii din Vajska au fost menționați sporadic în literatura de specialitate sau în studiile și monografiile locale. În 1997 apărea monografia *Cigane moj*, despre romii din Voivodina, care găzduia și două articole referitoare la Vajska: unul despre „împăratul țiganilor” și judecata țigănească, obicei practicat în localitate până în a doua jumătate a secolului al XX-lea (Šolaja 1997), celălalt despre obiceiurile și ocupațiile „țiganilor români” de aici (Zorić, Šolaja 1997). Zece ani mai târziu, apărea încă un articol în limba sârbă despre caracteristicile etnodemografice ale romilor din Vajska, care se sprijinea însă în mare parte pe cele două dinaintea lui (Ivanović, Trivunović, Ivkov 2007). Românofonii din localitate au fost menționați în repetate rânduri în cadrul studiilor despre romi și despre băieși (Sikimić 2013, 2014b, 2017). De asemenea, în ul-

timul timp, studiile despre românii din Banatul sârbesc îi amintesc, timid, și pe cei din Vajska, fără a insista asupra identității etnice, ci doar asupra limbii vorbite (Măran 2009: 252, Almăjan 2010: 330, Roșu 2016: 40).

Cei mai în vârstă interlocutori, care aveau 60, respectiv 69 de ani la momentul interviului, sunt născuți în Vajska, însă păstrează vie amintirea faptului că înaintașii lor au venit din zona Timocului (Majdanpek, Negotin), în căutare de lemn moale, pentru practicarea meseriei lor tradiționale, lucrul în lemn. Pe lângă cioplirea de linguri și albi, bărbații s-au ocupat, încă din vechime, și cu fabricarea cărbunelui de lemn, atât în Timoc, cât și în noua așezare. Pe baza relatărilor interlocutorilor noștri, se pare că românofonii s-au stabilit în Vajska undeva la începutul secolului trecut.⁴ După al Doilea Război Mondial au fost împroprietăriți, însă majoritatea au vândut pământul primit, nefiind obișnuiți să îl lucreze și neavând mijloacele necesare.

Astăzi, mulți dintre românofonii din Vajska se ocupă cu reciclarea fierului vechi, unii chiar transformând această ocupație într-o afacere prosperă. Câteva persoane au camioane proprii și străbat zeci de mii de km anual pentru a colecta deșeurile de fier vechi. Mulți au însă o situație financiară precară, având doar ocupații sezoniere în agricultură (culeg flori de soc, soia, cânepă etc.) sau reciclând plastic. Doar câteva familii sunt plecate la muncă în străinătate, de regulă la Viena. Majoritatea românofonilor din Vajska locuiesc într-un cartier separat (mahala), însă câțiva din ei au case în centrul satului. Este frapantă deosebirea dintre satul propriu-zis, oarecum monoton, cu case mari, care nu ies prin nimic în evidență și seamănă una cu cealaltă, și cartierul românesc, care este o pată de culoare și de in-

⁴ Bunicul celui mai în vârstă interlocutor este născut în Mol, Voivodina, localitate aflată la 120 km depărtare de Vajska, pe când tatăl său este născut în Vajska.

ventivitate arhitecturală, în care casele vechi, dărăpănate sau recondiționate, stau alături de numeroase depozite de fier vechi, dar și de clădiri impunătoare, ale căror garduri și curți sunt ornamentate cu figurine de ghips de toate culorile și formele, în care întâlnești la tot pasul cuptoare de lut pentru pâine, căruțe, camioane pline de fier vechi, printre care se amestecă, într-o forfotă permanentă, copii, adulți, bătrâni și câini (Imaginile 2, 3).

Imaginea 2. Case noi în cartierul românofon din Vajska
(fotografie: Svetlana Ćirković, 2016)

Imaginea 3. Casă veche, recondiționată, în cartierul românofon din Vajska
(fotografie: Svetlana Ćirković, 2016)

Cu toate că mulți au prenume sârbești (Slađana, Jelica, Nenad, Dejan, Goran, Zoran), se întâlnesc și nume specific maghiare sau croate (Janoš, Joška, Franja). La generațiile mai în vârstă predomina numele Flora, singurul nume românesc păstrat, și Mira, pe când generațiile de astăzi preferă nume internaționale sau împrumutate din serialele tv la modă (Kasandra, Denis). Numele de familie cel mai des întâlnite sunt Mišković, Salma, Petrović, Balog, Đurđević, Horvat, însă interlocutorii în vârstă încă își amintesc patronimele românești ale diverselor

familii și neamuri din sat: Niculeșcii, Albuțășcii, Gruțulășcii, Zugruveșcii, precum și supranumele de apartenență genealogică, care sunt tot românești și care funcționează și astăzi: a lu Pițicoia, Fercu alu Miai, Mira alu Periți. Dacă acum câteva decenii, majoritatea românofonilor erau catolici, astăzi tot mai mulți dintre ei se convertesc la ortodoxie sau la cultele neoprotestante.

Românește ca la Vajska: limba în familie și la școală

În cele ce urmează nu ne propunem să facem o descriere dialectologică a graiului vorbit în localitate, ci să evaluăm vitalitatea și prestigiul limbii, să analizăm introducerea sa în școală, prin prisma politicilor lingvistice pentru minorități din Serbia, precum și să prezentăm modul în care decurge interacțiunea dintre profesor și elev.

Graiul românesc vorbit în Vajska aparține subdialectului crișean. Cel mai probabil, zona de origine a românofonilor din Vajska se suprapune peste zona identificată de Nicolae Saramandu ca fiind zona de origine a băieșilor din nordul Croației (Saramandu 1997) și de Ion Calotă ca fiind leagănul rudariilor din Oltenia (Calotă 1995): sud-estul Crișanei, extremitatea nord-estică a Banatului și extremitatea sud-vestică a Transilvaniei. Aceasta este zona în care se vorbește principalul grai de tranziție din cadrul subdialectului crișean, cele mai multe particularități ale acestuia regăsindu-se și în vernaculara românofonilor din Vajska. Se crede că, inițial, vorbitorii acestor graiuri au fost mineri aurari, scoțând aurul fie din galerii subterane, fie din nisipul aurifer din zona Munților Metaliferi (Calotă 1995: 153), și că la începutul secolului al XVIII-lea încă se mai găseau, probabil, în locurile unde s-au românizat (Petrovici 1938: 228).

Graiul românesc din Vajska, precum și din celelalte sate românofone din regiunea Bačka, este sensibil diferit, la nivel

fonetic, lexical și morfologic, de limba română standard, dar și de graiurile românești bănățene din Banatul sârbesc, fiind însă practic identic cu graiurile românești ale băieșilor din Ungaria și Croația (Sikimić 2013: 189).⁵ Potrivit lui Saramandu, după ce au părăsit zona de origine din Transilvania, grupurile românofone au avut două direcții de deplasare: una spre vest, prin Banat, Serbia (părțile nordice și vestice), Bosnia răsăriteană, Croația și Ungaria, și una spre sud, prin Oltenia și Muntenia de vest și Bulgaria (Saramandu 1997: 110). O serie de particularități morfologice muntenesti⁶ indică faptul că românofonii din Vajska au urmat cea de-a doua direcție de deplasare, prin sudul României, fapt sprijinit și de păstrarea în memoria colectivă a venirii din zona Timocului.

Toți românofonii din Vajska stăpânesc bine limba română, pe care o folosesc în mod curent în familie și în sânul comunității. Copiii învață română în familie, însușindu-și sârba ulterior, prin școlarizare și contacte în afara comunității. Spre deosebire de vernaculara românilor din Timoc, care e folosită doar în comunicarea orală, informală, în context familial, dar fără a fi transmisă întotdeauna copiilor (Huțanu, Sorescu-Marinković 2015: 204), învățarea și transmiterea limbii materne în Vajska nu pare a fi amenințată, datorită vitalității sale deosebite și numărului mare de vorbitori. Cu toate acestea, nu există inițiative de planificare lingvistică, iar vernaculara nu cunoaște o formă scrisă, spre deosebire de româna din Timoc, unde o serie de persoane particulare, de multe ori fără pregătire lingvistică, creează și propun sisteme grafice, publică texte originale sau traduceri, elaborează dicționare (idem: 205-206). Pe de altă par-

⁵ Pentru o descriere lingvistică a graiurilor băieșilor din Croația, vezi: Saramandu 1997, Radosavlević 2007, 2011, Sorescu-Marinković 2008.

⁶ Cum ar fi, de exemplu, formele frecvente de perfect compus de tipul *ați scrisără, am mâncatără*.

te, regula bilingvismului unidirecțional, care se aplică în genere grupurilor minoritare cu un prestigiu scăzut, nu funcționează în Vajska, unde numeroase persoane aparținând majorității sârbe sau celorlalte minorități naționale pot comunica în română, drept rezultat al interacțiunii frecvente a acestor grupuri.

În ciuda vitalității lingvistice foarte ridicate, în cadrul comunității persistă convingerea că limba vorbită nu este „română adevărată”, *pravi rumunski*. Deseori, interlocutorii au făcut referiri indirecte la stigma ce însoțește folosirea limbii române,⁷ acestea fiind însă contracarate de explicațiile că tocmai limba pe care o vorbesc îi deosebește de romi. Pe o scală a prestigiului lingvistic, membrii comunității plasează graiul pe care îl vorbesc undeva la mijloc, limba romă fiind considerată inferioară, iar sârba – net superioară.

În ceea ce privește educația în limba minorităților în școlile primare și gimnaziale din Serbia, există trei opțiuni: 1) proces educațional complet în L1; 2) curs opțional de „limbă maternă cu elemente de cultură națională” (astfel de cursuri sunt în prezent oferite doar membrilor minorităților naționale, mai exact copiii sârbi din mediile multilingve / multietnice / multiculturală nu pot participa la acestea) și 3) educație bilingvă (limba sârbă și o limbă minoritară) (Stojanović 2005, Filipović, Vučo, Đurić 2007: 228). Românofonii din Banatul sârbesc se află într-o poziție privilegiată, deoarece pot studia în limba română în școlile primare din localitățile cu populație preponderent românească (Sikimić, Sorescu-Marinković 2013: 169), acestea având o tradiție îndelungată a învățământului în limbile minoritare (Almăjan 2010, Măran 2009). În anul școlar 2012/2013, de exemplu, limba română a fost predată în 27 de

⁷ Aceeași atitudine față de folosirea limbii materne a fost observată și de Manovich (2014) în Timoc, în cadrul unei cercetări la care au participat părinți ai copiilor care studiază limba vlahă la școală și profesorii lor.

școli primare din Banatul sârbesc; în 13 dintre acestea, întregul ciclu primar, iar în restul, doar clasele I-IV. În patru școli gimnaziale, româna a fost studiată ca materie opțională – „Limba română cu elemente de cultură națională”. De asemenea, există două licee cu clase în limba română, româna putând fi studiată și la Universitățile din Belgrad și Novi Sad (Măran, Đurić-Milovanović 2014: 53). Începând cu 2013, și românofonii din Timoc pot opta pentru „Limba română cu elemente de cultură națională” și, începând cu 2014, pentru „Limba vlahă cu elemente de cultură națională” (Huțanu, Sorescu-Marinković 2015: 206-207).

După cum am spus mai înainte, singura localitate din afara Banatului sârbesc și a Timocului în care se predă limba română, sub forma materiei opționale „Limba română cu elemente de cultură națională”, este Vajska. Aceasta a fost introdusă în anul școlar 2009/2010, când 20 de elevi au optat pentru studierea acestei materii (Măran 2009: 252, Almăjan 2010: 330). Profesoara care ține aceste cursuri se numește Tanja Mišković, este membră a comunității românofone din Vajska și absolventă a Departamentului de limba și literatura română a Universității din Novi Sad. Tanja Mišković este printre puținele persoane din localitate, dacă nu singura, care cunoaște limba română standard și mărturisește că s-a înscris la facultate pentru a le demonstra celorlalți că în Vajska nu sunt romi, ci români, și pentru a-și demonstra sieși că poate învăța să scrie în limba maternă, lucru ce i se părea imposibil. Deoarece deosebirile sunt semnificative între graiul vorbit în Vajska și româna standard, cu care profesoara nu a avut niciun contact înainte de facultate, mărturisește că învățarea variantei standard a fost mult mai dificilă decât se aștepta. Același lucru se întâmplă și cu elevii, însă faptul că profesoara este o membră a comunității, vorbitoare a graiului, și s-a confruntat deja cu problemele pe care le întâmpină copiii îi ușurează mult activitatea.

Specialiștii în educație în limbile minorităților recunosc faptul că „în toate domeniile educației în limbile minorităților, cele mai importante aspecte sunt competența profesională a profesorilor și caracterul adecvat al materialelor de predare” (Filipović, Vučo, Đurić 2007: 228). Pe lângă faptul că Tanja Mišković are pregătirea profesională necesară, fiind o membră a comunității în care predă, posedă și înțelegerea profundă a rolului său în menținerea limbii și culturii comunității.⁸ În schimb, manualele folosite la orele de limba română în Vajska sunt asigurate de Consiliul Național al Românilor din Voivodina, fiind concepute pentru minoritatea română din Banatul sârbesc care urmează întregul proces educațional în limba română. Deocamdată nu există manual pentru materia „Limba română cu elemente de cultură națională” (se preconizează că primele vor fi tipărite în 2019), prin urmare profesorii trebuie să improvizeze pe marginea celor existente.

Tanja Mišković predă „Limba română cu elemente de cultură națională” la Vajska din anul școlar 2009/2010, câte două ore pe săptămână. În 2015/2016, 37 de elevi s-au înscris la limba română, formând patru grupe, după cum urmează: 1) clasa I și clasa a III-a; 2) clasa a IV-a; 3) clasa a V-a și a VI-a; 4) clasa a VII-a și a VIII-a. Pe data de 23 mai 2016 am participat la două ore de limba română: prima predată elevilor de clasa I, cea de-a doua, elevilor de clasa a IV-a.

La prima oră au participat 6 elevi de clasa I. Cu toate că accentul a fost pus pe conversație, elevii și-au notat în caiete o serie de cuvinte noi, diferite în româna standard față de grai sau cu pronunție diferită în grai, asupra cărora le-a atras atenția profesoara. Notarea în caiete a fost făcută cu caractere chirilice, deoarece acesta este alfabetul învățat în clasa I în Serbia (de-

⁸ Același lucru a fost remarcat și de Manovich (2014) în Timoc referitor la profesorii care predau limba vlahă.

abia în clasa a II-a elevii învață alfabetul latin). Ortografia limbii sârbe fiind foarte apropiată de o ortografie fonemică ideală, copiii își notează cuvintele așa cum le aud, iar mai târziu, chiar după învățarea alfabetului sârbesc latin, au probleme cu scrierea corectă a cuvintelor românești. Unii copii cunosc însă deja și alfabetul latin, după cum mi-a mărturisit o elevă de clasa I: *Io știu toće slovili în latină.*

Imaginea 4. Elevi români la școala generală „Aleksa Šantić” din Vajska (fotografie: Tanja Mišković, 2013)

În clasa I accentul este pus, de regulă, pe elementele de bază ale comunicării cotidiene în limba română standard. Textul în româna standard este repetat/tradus de profesoară în grai, iar apoi explicat copiilor în limba sârbă:

Cum am zâsură că zâsem „Dobro jutro”, „Dobar dan”? Pošto kod nas samo kad je Božić se kaže „Bună zâva la Crășun, să cust, să trăiești”. U svakidašnjem govoru se kaže „Zdravo”, „Dobro jutro”. (Cum am zis că zicem „Bună dimineața”, „Bună ziua”? Fiindcă la noi doar de Crăciun se spune „Bună zâva la Crășun, să cust, să trăiești”. În vorbirea de zi cu zi se spune „Zdravo”, „Dobro jutro”).

Pe lângă elementele de cultură națională română pe care le presupune materia și pentru care profesoara recurge la manual sau la sursele de pe Internet, aceasta încearcă să resusciteze și cultura tradițională specifică comunității. De regulă, este vorba de folclorul copiilor, de numărători scurte în versuri, acestea fiind printre puținele care s-au păstrat:

A mers Ana în grădină,/ Căci păsări a-pucac,/ Una, dooă, tri,/ Afară să fii.

Elevii încearcă să reconstruiască, împreună cu profesoara, și alte creații folclorice auzite în comunitatea locală, însă acestea nu sunt complete:

Ghină, ghină, nu mărza pân cină,/ Buboc, buboc, nu mărza pân fuoc,/ Rață, rață, nu mărza pân baltă...

sau:

Șad'e muoșu pă cície/ Și će-mbie cu răcie,/ Șade muoșu pă cuptor/ Și će-mbie cu cărboi.

De menționat că discuțiile între elevi sunt purtate exclusiv în română, iar în pauză, când interacționează cu copii de alte naționalități, se recurge la limba sârbă. De asemenea, elevii se adresează profesoarei în română: *Profesoro, aș mere-n Turska să mă sclad!* sau *Profesoro, m-a izbit Dani pă cap!* Același lucru a fost observat și la elevii de clasa a IV-a (7 elevi au participat la ora de limba română): *Profesoro, io am uitat sveska acasă./ Cum zâs sveska?/ Caieta.* (Doamna profesoară, eu am uitat caietul acasă./ Cum zici caiet?/ Caieta.) sau *V-ați adusără*

abecedaru?/ E!/ Ați scrisă?/ *Io-am săvârșat*. (V-ați adus abecedarul?/ Da!/ Ați scris?/ Eu am terminat.).

La ora clasei a IV-a la care am participat au fost predate grupurile de litere *ce*, *ci*, *ge* și *gi*, inexistente în limba sârbă, unde fiecare fonem are o reprezentare grafică. De menționat că elevii de clasa a IV-a învață să scrie în română, după ce în clasa a II-a au învățat alfabetul latin sârbesc. Unul dintre exercițiile propuse de profesoară a fost să recunoască imaginile din manual, să pronunțe cuvintele respective în româna standard și să le scrie: *ciocolată*, *cireșe*, *cinci*. La îndemnul profesoarei de a oferi și alte exemple, printre lexemele menționate de elevi s-au numărat *captăn* și *cină*, echivalentele în grai ale cuvintelor *piaptăn* și *tină*. Referitor la *cină*, elevii au rememorat amuzați prima întâlnire cu acest cuvânt prilejuită de textul din manual intitulat *La cină*, a cărui semnificație le-a fost greu să o înțeleagă, cuvântul însemnând în grai „noroi”. Pentru a ilustra folosirea grupurilor de litere menționate mai sus, profesoara a recurs la o ghicitoare cunoscută în comunitate, în care nu există lexeme diferite de limba standard, ci doar pronunție palatalizată: *Am cinci și din cinci scot tot mai cinci (mănușa)*. Ora s-a încheiat cu recitarea de către copii a două poezii învățate pentru serbare, *Gândăcelul* și *Limba noastră*.

În loc de concluzii

Spre deosebire de Banatul sârbesc, unde limba română se află într-o situație de diglosie accentuată – în context familial este folosit graiul local, pe când la școală, în presă și în administrația locală este folosită româna standard⁹ –, în Vajska româna standard este predată la școală, însă aceasta nu are niciun alt domeniu de uz, chiar dacă membrii comunității ascultă cu mare plăcere muzică românească pe Internet. Această situație

⁹ Sau, cel puțin, o variantă mai elevată, standardul românesc local.

poate fi cel mai bine comparată cu cea din Timocul sârbesc, unde diglosia este rar întâlnită, doar în cazul persoanelor din România stabilite în regiune sau al localnicilor care și-au făcut studiile în România. În schimb, ca în toate regiunile din Serbia cu populație românofonă, bilingvismul este generalizat.

În ciuda faptului că interesul pentru predarea limbii române în Vajska din 2009 încoace a fost relativ constant, în anul școlar 2016/2017, cererea școlii adresată Ministerului Educației, pe baza listei de înscriși, de a forma o grupă pentru predarea limbii române a rămas fără răspuns. Copiii a căror limbă maternă este româna învață acum maghiara sau croata, care se predau, de asemenea, ca limbi minoritare în școală. Din spusele părinților, copiii care au optat pentru croată pot merge gratuit în tabără la mare, iar statul maghiar oferă burse de 50 de euro elevilor care doresc să învețe limba maghiară, care pot spera chiar să obțină la un moment dat pașaportul maghiar. Prestigiul scăzut al limbii vorbite în comunitate, lipsa motivației de a învăța limba la școală, la care se adaugă beneficiile materiale oferite de celelalte naționalități și, nu în ultimul rând, inerția instituțiilor și organizațiilor de stat din Serbia și din România care au drept scop protejarea și promovarea limbii (minorității) române, au făcut ca predarea limbii române la Vajska să fie deja istorie, după doar șapte ani.

Bibliografie

Almăjan, Rodica 2010. *Învățământul românesc din Vojvodina*. Zrenianin: Editura ICRV.

Calotă, Ion 1995. *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie și de geografie lingvistică românească*. Craiova: Editura Sibila.

Dimitrijević-Rufu, Dejan 1998. Te multiple identity of Romanians in Melnica (Homolje, Serbia). În: *Name and Social Structure: examples from Southeast Europe* (Stahl, Paul H., coord.). New York: Columbia University Press, 49-68.

Filipović, Jelena, Vučo, Julijana, Đurić, Ljiljana 2007. Critical Review of Language Education policies in Compulsory Primary and Secondary Education in Serbia. *Current Issues in Language Planning*, Vol.8, No.1, 222-242.

Fishman, Joshua 1990. What is reversing language shift (RLS) and how can it succeed? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 11 (1 & 2), 5-36.

Florea, Simona 2015. *Avataruri ale identității – discurs public și parcurs intim. Studiu de caz – românofonii din Serbia de răsărit*. Teză de doctorat susținută la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Școala Doctorală de Sociologie, coord. Vintilă Mihăilescu.

Huțanu, Monica, Sorescu-Marinković, Annemarie 2015. Graiul vlah în școlile din Serbia răsăriteană: provocări și perspective. *Philologica Jassyensia*, An XI, Nr. 2 (22), 201-211.

Ivanović, Ljubica, Trivunović, Vinka, Ivkov, Anđelija 2007. Etnodemografske karakteristike Roma u Vajskoj. *Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo*, 36, 37-51.

Manovich, Diane 2014. *Folk Linguistics and Politicized Language: the Introduction of Minority Language Education for the Vlachs in Serbia*. Submitted to Central European University, Nationalism Studies Program, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts, www.etd.ceu.hu/2014/manovich_diane.pdf (accesat 12 iunie 2016).

Măran, Mircea 2009. *Românii din Voivodina. Istorie, demografie, identitate românească în localitățile Voivodinei*. Zrenianin: Editura ICRV.

Măran, Mircea, Đurić-Milovanović, Aleksandra 2014. Primary and secondary Romanian education system in P.A. Voivodina – the Republic of Serbia. *Analele Universității „Eftimie Murgu“ din Reșița. Fascicola de științe social-umaniste*, An II, nr. 1, 45-53.

Petrovici, Emil 1938. „Românii” din Serbia Occidentală. *Dacoromania IX*, 224-236.

Radosavljević, Petar 2007. Romi Bajaši u Hrvatskoj – govornici rumunjskog dijalekta. În: *Jezik i identiteti* (Granić, Jagoda, coord.). Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 505-515.

Radosavljević, Petar 2011. Privire de ansamblu asupra graiurilor băieșești din Croația. *Piramida*, nr.2, an I, Novi Sad, 50-61.

Roșu, Costa 2016. *Românii din Voivodina. Povestea unei populații care persistă. Album monografic*. Alba Iulia: Editura ALTIP, Zrenianin: Editura ICRV.

Saramandu, Nicolae 1997. Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei: *Băiașii* din nordul Croației. *Fonetică și dialectologie*, XVI, 97-130.

Sikimić, Biljana 2005 (coord.). *Banjaši na Balkanu. Identitet etničke zajednice*. Beograd: Balkanološki institut.

Sikimić, Biljana 2013. U potrazi za jezikom: Banjaši iz Sonte. În: *Društveno-humanistički ogledi. Eseuri socio-umaniste; zbornik u čast Lia Magdu* (Spăriosu, Laura, coord.). Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 186-197.

Sikimić, Biljana 2014a. Romanians in Serbian Banat: Dynamic Epistemology. *Slavic Studies*, 61, The Slavic-Eurasian Research Centre Hokkaido University, 51-73.

Sikimić, Biljana 2014b. A fi rom și a vorbi românește în Serbia. În: *Condiția romă și schimbarea discursului* (Mihăilescu, Vintilă, Matei, Petru, coord.). București: Polirom, 91-119.

Sikimić, Biljana 2017. Tradicionalne bajte i okućnice Roma u Podunavlju. În: *Stanovanje Roma u Srbiji: Stanje i izazovi* (Varadi, Tibor, Vuksanović-Macura, Zlata, coord.). Beograd: SANU (sub tipar).

Sikimić, Biljana, Sorescu-Marinković, Annemarie 2013. The linguistic richness of Roma in Serbia: Banat and its multilingual dimension. În: *Roma Education in Europe. Practices, policies and politics* (Miskovic, Maja, coord.). London and New York: Routledge, 167-180.

Sorescu-Marinković, Annemarie 2007. Comunități românofone din Serbia. Identitate lingvistică sau ceva mai mult?. În: *Români majoritari / Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice* (Botoșineanu, Lidia, Dănilă, Elena, Holban, Cecilia, Ichim, Ofelia, coord.). Iași: Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philip-pide”, 863-875.

Sorescu-Marinković, Annemarie 2008. The Bayash in Croatia: Romanian vernaculars in Baranja and Medjimurje. În: *The Romance Balkans* (Sikimić, Biljana, Ašić, Tijana, coord.). Belgrade: Institute for Balkan Studies, 173-226.

Stojanović, Biljana 2005. Zakonska regulativa o obrazovanju na jezicima nacionalnih manjina. În: *Izazovi obrazovanja na manjinskim jezicima* (Erdelj, Lenke, coord.). Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine, 48-54.

Šolaja, Marija 1997. Knez Roma u Vajskoj. În: *Cigane moj (Romi u Vojvodini)* (Lazić, Veselin, coord.). Novi Sad: PČESA, 218-220.

Zorić, Momčilo, Šolaja, Marija, 1997. Rumunski Cigani u Vajskoj. În: *Cigane moj (Romi u Vojvodini)* (Lazić, Veselin, coord.). Novi Sad: PČESA, 221-225.

Romanian language and teaching Romanian in Vajska (North-Western Serbia): between high vitality and low prestige

Abstract

This paper focuses on the Romanian speaking community in Vajska, a village in North-Western Serbia, near the Croatian border. This village is unique in that here functions the only school in Serbia where Romanian is taught outside the Banat and Eastern Serbia regions, with a large population of Romanians and Vlachs. The Romanian language speakers here claim Romanian origins, but part of the majority population considers them Roma, and they are known as Bayash in the relevant literature. Relying on the scarce ethnographic sources available and on her field research from 2016, the author presents the community and its vernacular, evaluates its vitality and prestige, to focus on the methods and framework of teaching the optional subject “Romanian language with elements of national culture” in the primary school in Vajska. The teacher’s background, personality and professional competence are also assessed, as they are elements of uttermost importance in the process of language maintenance and teaching.

Key words: Romanian language, Serbia, Romanian speaking communities, mother tongue education